

8. *Найдьонова Л. М.* Принципи інтерпретації імпліцитно-асоціативного тесту регіональної роз'єднаності України / Л. М. Найдьонова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. В. О. Моляко. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Т. 12: Проблеми психології творчості. – Вип. 12. – С. 318–327.
9. *Найдьонова Л. М.* Особливості імпліцитної та експліцитної соціальної самоповаги / Л. М. Найдьонова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. В. О. Моляко. – К. : Фенікс, 2013. – Т. 12: Проблеми психології творчості. – Вип. 16. – С. 322–329.

Найдёнов М. И. Мультимедийные технологии в исследовании общественного мнения

Рассматривается проблема разработки исследовательского инструментария для изучения динамики ситуационных и средовых факторов личностного и общественного развития на базе мобильной мультимедийной технологии как синтеза полевого и экспериментального методов. Описываются две подсистемы системы мобильного мультимедийного сбора данных и системы управления сетью интервьюеров через интернет-ресурс.

Ключевые слова: синтез полевого и экспериментального методов, Мобильное мультимедийное тестирование (ММТ), устройство ММТ, сервер ММТ, локальная база данных, контрольные данные, мониторинг оперативного состояния приема данных.

Naydonov M. I. Multimedia technology in study of public opinion

The author considers the problem of developing research tools to study the dynamics of situational and environmental causes of personal and social development on the basis of mobile multimedia technology as a synthesis of field and experimental methods. They are described two subsystems of mobile multimedia data acquisition and control system of the network of interviewers by internet resource.

Key words: synthesis of field and experimental methods, mobile multimedia testing (MMT), the device MMT, MMT server, local database, control data, monitoring of operational state of receiving data.

© **Найдьонов М. И.**

П. Д. Фролов

ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ СУПРОВІДУ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ОСВІТІ ТА СУСПІЛЬСТВІ

Психологічний супровід розглядається як комплексна соціальна технологія, спрямована на допомогу суб'єктові у формуванні орієнтаційного поля можливих альтернатив, у здійсненні самого вибору, а також прийнятті відповідальності за його наслідки. Описано основні психотехнології, що інтегрують вплив таких чинників, як інформація про впроваджувані реформи, поширювана каналами ЗМК та міжособового спілкування; особливості побудови соціальних мереж; власний

досвід взаємодії з інновацією; особливості інноваційної культури та рефлексивні здібності суб'єктів, причетних до реалізації реформ.

Ключові слова: психологічний супровід, образ реформ, технології формування громадської думки, психологічні технології.

Проблема. У найзагальнішому розумінні модернізаційні процеси є синонімом усіх прогресивних змін, які рухають суспільство вперед, що дає йому змогу ефективно й адекватно реагувати на виклики сучасності. Проте запустити “механізм” цих змін вдається далеко не завжди. Серед причин їх гальмування чи не перше місце посідає так званий людський чинник. Залежно від того, що являє собою суб'єкт модернізаційних перетворень, урешті-решт залежить і їхній результат. Допомога у становленні такого суб'єкта має багато аспектів – політичних, соціальних, соціально-психологічних тощо [1–6]. Одним із важливих завдань у цьому переліку є розроблення психологічних технологій супроводу модернізаційних процесів в освіті та суспільстві.

Мета статті: стисло описати інтегровану систему психотехнологій формування у громадській думці позитивного образу суспільних та освітніх реформ.

Попри те, що термін “супровід” є усталеним і вже набув значного поширення у сфері соціальної та психологічної роботи, його зміст досі не є загальноновизнаним і часто-густо трактується фахівцями по-різному. Загалом його суть полягає в наданні довготривалої психологічної допомоги як окремим особам, так і певним соціальним групам, організаціям тощо, які з тих чи тих причин опинилися в скрутній життєвій ситуації [7; 8].

Філософським підґрунтям системи психологічного супроводу є концепція вільного вибору як умови розвитку. Оскільки кожна ситуація вибору породжує множинність варіантів вирішення, ми трактуватимемо супровід як допомогу суб'єктові у формуванні орієнтаційного поля можливих альтернатив, у здійсненні самого вибору, а також прийнятті відповідальності за його наслідки.

Психологічний супровід розглядають як соціальну технологію, що може здійснюватися як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні окремих цільових груп, а також окремих осіб [9]. При цьому він постає як професійна діяльність фахівця чи команди фахівців або ж як взаємодія супроводжувача і супроводжуваного, які відбуваються за певним алгоритмом (алгоритмами) різного ступеня визначеності; як певна система взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів: цільового, змістового, процесуального, результативного тощо. Тобто психологічний супровід являє собою технологію з відповідними типовими структурними елементами [10]. У найбільш загальному вигляді це об'єкт, предмет, суб'єкт психологічного супроводу, його мета, зміст, завдання та комплекс засобів (технологій) їх вирішення. Останній компонент,

власне, теж можна розглядати як технологічний ланцюжок різноманітних програм, заходів та дій, спрямованих на розв'язання тих чи тих проблем. У цьому ланцюжку зазвичай виокремлюють кілька типових блоків: аналітичний (діагностика, моніторинг), організаційно-управлінський (обговорення, планування, нормативне забезпечення тощо), профілактично-корекційний (тренінги, консультації, просвітництво, створення сприятливого середовища тощо). Залежно від предмета, на який спрямовані технології та сфери запозичених методів і прийомів, вирізняють соціально-психологічні, соціально-педагогічні, психолого-педагогічні, психологічні та інші технології [там само, с. 8].

Предметом, на який мають бути спрямовані технології в нашому випадку, є образ суспільних та освітніх реформ у громадській думці. З огляду на міждисциплінарний характер знань, необхідних для розроблення таких технологій, ми пропонуємо послугоуватися широковживаним, утім недостатньо наразі визначеним терміном “психотехнології”. У такий спосіб ми хотіли б підкреслити, що основу знаннєвого базису пропонованих технологічних прийомів становить передусім психологічне знання в широкому сенсі. Обраний нами ракурс розгляду проблеми супроводу модернізаційних процесів зумовлений усвідомленням того, що їхній успіх чималою мірою залежить зокрема від того, чи підтримує громадська думка суспільні та освітні реформи, адже, як стверджував Авраам Лінкольн, “у союзі з громадською думкою можна зробити все, без неї – нічого” (цит. за: [11, с. 120]).

Розроблення системи психотехнологій формування образу реформ у громадській думці являє собою усвідомлювану діяльність по вибудовуванню ланцюжків процедур та операцій, необхідних для досягнення заявленої мети і побудови моделей таких ланцюжків. За відправну точку в пошуках системи технологій формування образу реформ ми взяли певним чином переформульовану тезу відомого російського соціолога Б. З. Докторово про основні чинники, які визначають процес формування громадської думки [12]. Під кутом зору нашої проблематики образ реформ – це складне утворення, а його формування являє собою багатогранний і багат шаровий процес. Проте якщо його максимально узагальнити, то серед усієї множини чинників, що визначають формування образу модернізаційних змін у громадській думці, досить умовно можна виокремити *три основні*. Це інформація про реформи, яку люди отримують із повідомлень ЗМК та в процесі міжособового спілкування; власний досвід взаємодії з ними; культура, система норм і цінностей, прийнята в спільноті (суспільстві). Саме ці провідні чинники й слугуватимуть нам за орієнтири в пошуку системи технологій для ефективного творення образу модернізаційних процесів.

Засадничими для нас є, утім, ще кілька тез. *Перша*: слід виходити з того, що образ реформ конструюється, твориться громадською

думкою, а не є відображенням її деяких “об’єктивних” властивостей. *Друга*: творення образу реформ у громадській думці може бути успішним лише за умови адресності впливу, зокрема чіткої сегментації аудиторії. *Третя*: технології формування образу реформ мають враховувати внутрішній світ суб’єкта, на якого спрямовується вплив; слід брати до уваги не тільки позиції, відносини, ставлення, способи бачення суб’єктів, що піддаються впливу, а і їхню здатність до рефлексивних ігор¹ тощо. Тобто в основу цих технологій має бути покладений суб’єктно орієнтований підхід.

Беручись за проблему розроблення та вдосконалення технологій формування образу реформ у громадській думці, ми добре усвідомлювали, що творення нових технологій має ґрунтуватися на аналізі існуючих практик, адже генетично технологія “вбудована” у певну діяльність. Технологізація ж “відриває”, “відокремлює”, “відчужує” технологію як певний обсяг знань та вмій щодо якоїсь конкретної діяльності від самого процесу її здійснення. І вона ж дає можливість завжди, якщо це буде потрібно, повернутися назад до технології як певної послідовності дій та операцій. При цьому технологізація дає змогу не тільки відокремити технологію як певний обсяг знань і вмій щодо якоїсь конкретної діяльності від самого процесу її здійснення. Вона також уможливорює і навіть передбачає побудову одиниць (модулів), які потім можна збирати в різні комплекси і так само розбирати, утилізувати, а потім вбудовувати в інші комплекси, у тому числі і в інші технологічні ланцюжки. Причому в процесі такого збирання-розбирання одні елементи (та й цілі ланцюжки) можуть замінюватися на інші. Це дає змогу “втручатися” в об’єктивний хід процесів, змінювати їх порядок, встановлювати ту чи інакшу послідовність і темп процедур та операцій залежно від мінливих обставин заради якнайшвидшого та найповнішого досягнення поставленої мети.

Найвідомішими технологіями формування тих чи тих образів у громадській думці є, безумовно, різноманітні *медіатехнології* – телебачення, реклама, пропаганда, паблік рилейшнз тощо. У цій царині накопичено величезний арсенал найрізноманітніших прийомів, способів і технологій, які дають змогу спрямовувати процес формування образів у потрібному напрямку. Наприклад, одну й ту саму подію мо-

¹ Рефлексивна гра – процес соціальної взаємодії, у ході якої кожен з її учасників здійснює рефлексивне управління (автор терміна – В. О. Лефевр) іншими учасниками, намагаючись реалізувати свою управлінську стратегію для формування власного варіанта соціальної дійсності (реалізації соціального інноваційного проекту). У просторі рефлексивної гри випробовуються на ефективність соціальні технології управління, тому виграшем у такій грі стає підвищення рівня майстерності [13].

жна назвати революцією, а можна – переворотом чи заколотом; масове закриття шкіл і лікарень – великою оптимізацією освітньої та медичної галузей або, навпаки, їх деградацією і занепадом [14]. Сьогодні розроблення технологій інформаційного впливу фактично здійснюється в рамках так званої *індоктринаційної моделі*, що передбачає трансляцію певних уявлень щодо реформ, які вважають “правильними” (а по суті, бажаними для тих, хто зацікавлений у їх упровадженні). Значно складнішим є альтернативне завдання – сформувати максимально точний, “об’єктивний”, неупереджений образ реформи. Вирішення цього завдання потребує застосування специфічних технологій. Однією з них є *технологія збагаченої громадської думки*¹, запропонована 1988 р. американським ученим Джеймсом Фішкіним [15]. Вона передбачає з’ясування того, якою була б громадська думка, якби населення було максимально поінформоване про досліджувані явища та проблеми і формувало своє ставлення до них в дискусіях з фахівцями й представниками різних груп населення. Ця технологія дає можливість також зрозуміти, у якому напрямку рухатиметься громадська думка за умови належним чином організованого інформування.

Однією із центральних проблем цієї технології є, власне, сам процес збагачення. У класичному варіанті етап збагачення (за Дж. Фішкіним) передбачає обговорення певної проблеми у форматі “експерти – пересічні громадяни” і по суті постає як передавання деякого знання від обізнаних фахівців-експертів до дилетантів – представників громадськості. Фактично йдеться про щось дуже схоже на звичні індоктринаційно-маніпулятивні технології, оскільки “збагачення” відбувається відповідно до певного еталона (явного чи неявного), саме під нього “підганяються” уявлення широкої (цільової) аудиторії. Саме тому ми пропонуємо дещо інший варіант, згідно з яким процедура “збагачення” являє собою більш-менш рівноправний діалог, спільне конструювання образу інновації всіма зацікавленими сторонами, яке за певних умов здатне перетворитися на своєрідну майєвтичну, неманіпулятивну технологію. До числа таких умов ми, зокрема, відносимо відповідний формат, алгоритм обговорення, здатний забезпечити не тільки когнітивне, а й емоційне збагачення образу. До когнітивних аспектів збагачення можна віднести виділення реципієнтом основних принципів, які розкривають сутність реформи та шляхи її впровадження; розширення уявлень про можливе і неможливе; переосмислення

¹ Збагачена (деліберативна) громадська думка, за визначенням Б. З. Докторова, – це думка певної сукупності людей; це множина суджень, оцінок щодо тих чи тих фрагментів реальності, вироблених цією сукупністю за наявності необхідної інформації з відповідних проблем у процесі широкого міжособового обговорення. Збагаченій думці протиставляється думка сира, незбагачена, незріла.

власної рольової позиції; зміну уявлень про способи досягнення цілей; до емоційних – розширення спектра емоційних реакцій, що пов'язуються з реформою, очікуваними наслідками її впровадження тощо.

Попри бурхливий розвиток та постійне вдосконалення медійних технологій подальше зростання ролі медіа як інструменту формування громадської думки викликає сумніви, а претензії медійників на роль її головних творців виглядають, м'яко кажучи, безпідставними. Це зумовлено, зокрема, тим, що медійні технології множать розмаїтість образів світу, породжуючи відчуття його ілюзорності, бажання вирватися з віртуального задзеркалля у “справжній” світ.

Потреба відродження цінності власного досвіду та досвіду близьких і знайомих, цінність безпосереднього спілкування, спільного вчинку являють собою психологічну основу розроблення технологій *соціального нетворкінгу*¹ та *акціональних технологій*.

Чимало експертів впевнені, що найближчим часом слід очікувати справжнього буму мережевих спільнот, побудованих на довірі, – тобто мереж рекомендацій. Соціальні мережі сьогодні асоціюються передусім з онлайновими мережами Facebook, Twitter, LinkedIn, Однокласники, Вконтакте тощо, проте не обмежуються ними, оскільки включають будь-які людські спільноти. Привабливість соціальних мереж як інструменту формування образу модернізаційних процесів зумовлена не тільки тими можливостями, які надає сучасна комп'ютерна техніка, а передусім тими психологічними закономірностями, які ця техніка дає змогу використовувати на повну потужність.

Соціальний нетворкінг може застосовуватися як інструмент формування образу реформ двома способами. Перший полягає у використанні наявних соціальних мереж, другий – у цілеспрямованому їх конструюванні. В обох випадках ефективність цього інструменту істотною мірою залежить від того, якою мірою вдається виявити та технологізувати певні психологічні закономірності функціонування таких мереж. Використання теорії шести рукоштованих², парадоксу дружби³ вже сьогодні дає змогу створювати технології, завдяки яким можна прискорювати поширення потрібної інформації в мережі; істотно раніше, ніж за допомогою традиційних способів, передбачати зміни настроїв, думок у певних спільнотах. Цілеспрямоване конструювання

¹ Нетворкінг – встановлення, налагодження і розвиток зв'язків, контактів.

² Згідно з цією неодноразово емпірично підтвердженою теорією С. Мілгрема і Д. Треверса будь-яких двох людей на Землі розділяють у середньому лише шість спільних знайомих.

³ Парадокс дружби – феномен, уперше відкритий соціологом Scott L. Feld у 1991 р.; полягає в тому, що друзі практично будь-якої людини мають у середньому більше друзів, ніж вона сама.

соціальних мереж дає змогу перетворювати різноманітні інновації з ідеї, фантазії, мрії на реальність. Лампочка Едісона на відміну від її попередниць виявилася успішною тому, що винахідник створив нове співтовариство навколо своєї оригінальної інновації – співтовариство постачальників, інвесторів, інженерів, технічних фахівців. Психотехнології, що застосовуються в соціальному нетворкінгу, спрямовані саме на налагодження взаємозв'язків між розрізненими до цього людьми, ідеями, об'єктами, а також їхню оптимізацію.

Одним з підходів, що узгоджує позиції зацікавлених сторін у розв'язанні суспільних проблем, є “стейкхолдерський”. Він широко використовується протягом останніх кількох десятиліть в організаційному управлінні, державній політиці та діяльності неурядових організацій. У вітчизняній літературі рівною мірою використовують як кальку англійського поняття “стейкхолдер”, так і формулювання “зацікавлена сторона”. Ефективне його використання як інструменту конструювання соціальних мереж передбачає застосування діагностичних психотехнологій, що дають змогу визначати адресатів реформ не як абстрактно-аморфну аудиторію, а як чітко окреслені цільові групи, об'єднані за певними інтересами, діяльністю чи іншими ознаками. Не менше значення мають психотехнології, спрямовані на аналіз та управління відомостями щодо певної інновації, які циркулюють у мережі. Таких знань ми виокремлюємо щонайменше чотири види – фактологічне, оцінне, процедурне і знання про спільну діяльність.

Наступною групою технологій є **акціональні**. Вони передбачають залучення громадян до реалізації програм та заходів, пов'язаних з упровадженням інновації. Завдяки такій участі громадяни набувають того рівня компетентності у взаємодії з інновацією, яка забезпечує виникнення позитивних вражень від контакту з нею. Акціональні технології за рахунок залучення людини до взаємодії з інновацією та озброєння відповідними знаннями та вмінням користуватися нею змінюють її позицію з об'єктної на суб'єктну. А це в ідеалі означає перетворення людини з користувача інновації у її вдосконалювача. Недаремно практика свідчить, що інновації в організаціях підтримуються за умови, якщо співробітники самі активно долучаються до їх розроблення.

Ці технології розрізняють за рівнем активності самих учасників. За мінімального рівня активності заходи проводять спеціально підготовлені фахівці. Одним із таких методів є *адвокація* (advocacy) – коли вплив здійснюється на осіб, що приймають рішення. Іншим методом, де до участі залучаються представники цільових груп, є *надання повноважень* (empowerment). Максимальний рівень активності – *розвиток спроможності*, коли індивіди, організації і цілі громади стають здатними до самостійної діяльності, активного формулювання політики та прийняття рішень. Психотехнології в цій царині спрямовані, зокрема, на з'ясування причинних зв'язків, що пов'язують форми та рівні залу-

ченості з набутими компетенціями, мотивацією та дієвою участю заради громадського добра.

Ще однією групою технологій, що мають сприяти утвердженню позитивного образу реформ, повинні стати **технології формування інноваційної культури**. Доцільність виокремлення культуротворчих технологій зумовлена розумінням того, що успішність “приживлення” новації залежить не тільки від її значущості, а й від стану готовності особистості та соціокультурного середовища належним чином прийняти її. Діапазон цієї готовності лежить у межах від стану ейфоричного захоплення до байдужості і ворожості до нового, спротиву, страху перед ним (ноофобія). Надмірний опір, як і поспішність упровадження нового – ознака невисокої інноваційної культури.

Психологічні закономірності та механізми формування інноваційної культури залишаються поки що недостатньо вивченими. Тому в ході розроблення технологій її формування вважаємо за доцільне спиратися на дві групи чинників, які визначають процес становлення цієї форми людської культури. *Перша* група охоплює внутрішні чинники – ментальність нації, особистісні риси реципієнтів, мотиви, звички і суспільні практики тощо; *друга* являє собою національну інноваційну систему, ціннісно-змістове наповнення інформаційного простору, особливості локальної (наприклад корпоративної) культури в певній організації, соціальній групі тощо. Ці чинники взаємопов’язані і взаємозумовлені.

З огляду на існування цих двох груп чинників, що визначають становлення інноваційної культури, виокремлюємо і дві групи технологій її формування. *Перша* група технологій робить акцент на формуванні нового культурно-історичного типу людини, який дістав назву “*homo innovaticus*”, *друга* – на середовищі її існування. Поняття “*homo innovaticus*” увів у науковий дискурс 1962 р. Еверет Гаген [16], проте якогось загальновизнаного орієнтира у вигляді певної психологічної моделі такої людини на сьогодні не існує. Визначити науково обґрунтований комплекс рис, що задають свого роду “генетичний” код людини нового типу, мають допомогти психотехнології, які дають змогу перейти від інтуїтивних та умоглядно-спекулятивних уявлень про них до переліку, підтвердженого емпіричними дослідженнями.

На сьогодні можна говорити про **три основні стратегії виявлення комплексу рис інноваційної особистості**. Відповідно до *першої* своєрідним еталоном інноваційної особистості є підприємець [17]. *Друга* стратегія виявлення комплексу рис інноваційної особистості передбачає порівняльний аналіз ментальних вимірів інноваційної культури, притаманних країнам, що розвиваються, та розвиненим країнам, які презентують західноєвропейську цивілізацію. При цьому припускається (як правило, неявно), що цінності інноваційної культури є універсальними. Фактично йдеться про своєрідний “європоцент-

ризм”, хоча обгрунтованість цього припущення залишається питанням відкритим [18]. Сутність *третьої* стратегії полягає у виявленні статистично значущих зв’язків між ментальними цінностями, які асоціюються з інноваційністю особистості, та показниками узагальненого індексу інноваційного розвитку тієї чи тієї країни [19].

Формуванню інноваційної особистості мають також сприяти *технології виявлення та підтримки креативних, обдарованих особистостей, новаторів*, які ми пропонуємо розглядати як елемент національної інноваційної системи. Ці технології потребують відповідних діагностичних методик оцінювання інноваційної активності особистості, її інноваційного потенціалу, рівня її готовності брати участь в інноваційній діяльності тощо. Оскільки формування інноваційної особистості починається в освітньому середовищі, потрібні технології формування інноваційних освітніх середовищ. Логічним продовженням дії цих технологій є *технології формування організаційного клімату і групової (корпоративної) культури*. Не менш важливими є й *технології формування привабливого образу носіїв соціальної ролі інноваторів* – учених, винахідників, дослідників, підприємців, учителів-новаторів тощо. Ці технології зорієнтовані на продукування відповідних образів у медійному середовищі. На жаль, у наш час ці образи з медійного простору витіснили злодії, грабіжники, наркаторговці, повії і кримінальні авторитети.

Завершують наш огляд психотехнологій супроводу модернізаційних процесів *технології рефлексивного управління*. Їхня актуальність зумовлена здатністю адресатів інформаційних, управлінських та інших впливів передбачати їхні можливі наслідки, ухилятися від них, протидіяти їм тощо. Відповідно, щоб управляти таким “об’єктом”, потрібні технології, які враховували б особливості його світосприймання, його здатність вибудовувати свої теорії і способи діяльності.

Рефлексивні технології управління можуть як формувати, посилювати суб’єктність адресата впливу, так і послаблювати, руйнувати її. В обох випадках це пов’язано із впливом цих технологій на рефлексивні структури свідомості. Проте перша група рефлексивних технологій, яку можна позначити як “розвивальну” чи “гуманістичну”, орієнтована на становлення справжнього суб’єкта, вільної особистості, а друга, яку варто назвати “програмувальною”, – на формування ідеального об’єкта управління, людини-робота [20]. Основними складовими “розвивальних” технологій є такі процедури: 1) осмислення проблемної ситуації, усвідомлення необхідності змін; 2) рефлексивний вихід – переосмислення і переоцінка ситуації і себе в ній, реорганізація змісту особистого досвіду, пошук методів і засобів; 3) рефлексивна кооперація – підтримка суб’єкта, що здійснив рефлексивний вихід і реалізує нові смисли. “Програмувальні” технології будуються за певним алго-

ритмом: 1) розрив, унеможливлення звичного, усталеного; 2) рефлексивна блокада – позбавлення суб'єкта можливості самостійно створювати чи обирати нові форми життєдіяльності; 3) соціальна ізоляція – блокування небажаних можливих інформаційно-психологічних впливів; 4) рефлексивне програмування – нав'язування суб'єкту бажаних для когось думок, цінностей, уявлень, способів дій тощо, підштовхування до них.

Висновки. Отже, психологічний супровід модернізаційних процесів в освіті та суспільстві передбачає використання цілого комплексу технологій, що інтегрують вплив таких чинників, як інформація про впроваджувані інновації, поширювана каналами ЗМК та міжособового спілкування; особливості побудови соціальних мереж, власний досвід взаємодії з інновацією; особливості інноваційної культури та рефлексивні здібності учасників інноваційного процесу. Доцільність їх інтеграції ґрунтується на закономірностях виникнення так званого синергетичного ефекту. Цей ефект виявляється в тому, що кінцевий результат застосування комплексу технологій відрізняється від простого додавання результатів застосування кожної окремої технології. Дослідження закономірностей виникнення таких ефектів у результаті застосування комплексу описаних технологій має стати центральним напрямком подальших досліджень.

Л і т е р а т у р а

1. *Петровский В. А.* Принципы построения предметно-развивающей среды / В. А. Петровский. – М. : Просвещение, 1993. – 191 с.
2. *Рубцов В. В.* Основы социально-генетической психологии / В. В. Рубцов. – М. : Ин-т практ. психологии ; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 384 с.
3. *Сергеев С. Ф.* Введение в инженерную психологию и эргономику иммерсивных сред : учеб. пособие / С. Ф. Сергеев. – СПб. : СПбГУ ИТМО, 2011. – 258 с.
4. *Слободчиков В. И.* Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе : учеб. пособие для вузов / В. И. Слободчиков, Е. И. Исаев. – М. : Школьная пресса, 2000. – 421 с.
5. *Слободчиков В. И.* Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования. – 1997. – Вып. 7. – С. 177–184.
6. *Ясвин В. А.* Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.
7. *Битянова М. Р.* Организация психологической работы в школе / М. Р. Битянова. – М. : Совершенство, 1997. – 298 с.
8. *Коновалова Н. Л.* Предупреждение отклонений в развитии личности при психологическом сопровождении школьников / Н. Л. Коновалова. – СПб. : СПбГУ, 1999. – 232 с.

9. *Киящук Т. В.* Психологическое сопровождение иностранных студентов в период обучения в российском вузе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 “Общая психология, психология личности, история психологии” / Т. В. Киящук. – М., 2009. – 25 с.
10. *Овчарова Р. В.* Практическая психология образования : учеб. пособие для студ. психол. ф-тов ун-тов / Р. В. Овчарова. – М. : Изд. центр “Академия”, 2003. – 448 с.
11. *Душенко К. В.* Универсальный цитатник политика и журналиста: 6000 цитат о политике, правосудии и журналистике / К. В. Душенко. – М. : ЭКСМО, 2003. – 782 с.
12. *Докторов Б.* Обогащенное общественное мнение: Понятие. Социальная практика. Опыт изучения [Электронный ресурс] / Б. Докторов. – Режим доступа : http://www.pseudology.org/Gallup/Enriched_PO.htm
13. Рефлексивная игра [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Рефлексивная_игра
14. Закриття шкіл та лікарень: до чого призведе велика оптимізація? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://glavkom.ua/articles/3049.html><http://glavkom.ua/articles/3049.html>
15. *Fishkin J. S.* The Voice of the People. Public Opinion and Democracy / J. S. Fishkin. – New Haven : Yale University Press, 1995. – 252 p.
16. *Hagen E.* On the Theory of Social Change / E. Hagen. – Homewood, IL : Dorsey Press, 1962. – 127 p.
17. *Клочко В. Е.* Инновационный потенциал личности: системно-антропологический контекст / В. Е. Клочко, Э. В. Галажинский // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – № 325 (август). – С. 146–151.
18. *Латова Н. В.* Этнометрические подходы к сравнительному анализу хозяйственно-культурных ценностей / Н. В. Латова, Ю. В. Латов // Вопросы экономики. – 2008. – № 5. – С. 80–102.
19. *Давыдов А. А.* Размерности культуры и инновационное развитие [Электронный ресурс] / А. А. Давыдов. – Режим доступа : http://www.ssa-rss.ru/index.php?page_id=38
20. Рефлексивные технологии в управлении СМИ // Психология общения. [Электронный ресурс] : энцикл. слов. / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М. : Когито-Центр, 2011. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/1095/word/refleksivnye-tehnologi-v-upravleni-smi>

Фролов П. Д. Психотехнологии сопровождения модернизационных процессов в образовании и обществе

Психологическое сопровождение рассматривается как комплексная социальная технология, направленная на помощь субъекту в формировании ориентационного поля возможных альтернатив, в осуществлении самого выбора, а также принятии ответственности за его последствия. Описаны основные психотехнологии, интегрирующие влияние таких факторов, как информация о внедряемых реформах, распространяемая по каналам СМК и межличностного общения; особенности построения социальных сетей; собственный опыт взаимодействия с инновацией; особенности инновационной культуры и рефлексивные способности субъектов, причастных к реализации реформ.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, образ реформ, технологии формирования общественного мнения, психологические технологии.

Frolov P. D. Psychological technologies of maintenance of modernization processes in education and society

Psychological maintenance is considered as a complex social technology which is aimed to help a subject in the formation of the orientation field of possible alternatives, in the implementation of the choice, as well as taking responsibility for its consequences. The author describes the basic psychological technologies which integrates an influence of such factors as information about the implemented reforms, which is distributed via the mass media and interpersonal communication; peculiarities of social networks making; own experience of interaction with innovation; peculiarities of innovative culture and reflective abilities of subjects who are involved in the reforms realization.

Key words: psychological maintenance, the image of reforms, technologies of shaping public opinion, psychological technologies.

© Фролов П. Д.

А. Н. Плющ

**ГРУППОВАЯ ДИСКУССИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ ТЕХНОЛОГИЙ
ФОРМИРОВАНИЯ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ
О МОДЕРНИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССАХ В ОБЩЕСТВЕ**

Приводятся результаты эмпирического исследования, в котором студенты в ходе групповой дискуссии обсуждали вопросы вступления Украины в международную организацию. Описан процесс подготовки к дискуссии в трех группах студентов: в первой студенты искали информацию в соответствии со своими воззрениями, во второй – противоположную своим воззрениям информацию и в третьей – могли опираться на информацию различной направленности. Установлено, что организация дискуссии способствовала проявлению феномена групповой поляризации: этот феномен наблюдался у студентов, имеющих твердые убеждения и при подготовке к дискуссии ориентирующихся на поиск информации, которая подтверждала их взгляды.

Ключевые слова: информация, дискуссия, групповая поляризация, психосемантическая методика, семантическое пространство, динамика структуры.

Проблема. Особенность современной глобальной социокультурной ситуации заключается в том, что ведущие факторы, детерминирующие формирование, функционирование и самоорганизацию общественного сознания, кардинально трансформируются. Одновременно совершаются процессы перманентной модернизации социальной реальности, многократное возрастание числа информационных каналов, пытающихся воздействовать и воздействующих на общество, постоян-